

Pernička, Radko Martin

Sondážní výzkum v prostoru Hluk-Dolní Němčí : (předběžná zpráva o etapě 1972)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1973-1974, vol. 22-23, iss. E18-19, pp. [169]-180

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109134>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RADKO MARTIN PERNIČKA

SONDÁŽNÍ VÝZKUM V PROSTORU HLUK-DOLNÍ NĚMČÍ

(Předběžná zpráva o etapě 1972)

Archeologická lokalita s nálezy z doby římské, ležící asi v poloviční vzdálenosti mezi obcemi Hluk a Dolní Němčí v okrese Uherské Hradiště, je známa již po několik desetiletí především z povrchových nálezů sídlištní keramiky, ačkoliv menší výzkum realizovaný na počátku třicátých let našeho věku (který byl do roku 1972 vůbec jediným výzkumem na lokalitě uskutečněným, nepočítáme-li povrchové sběry a průzkumy) vedl k odskrytí pozůstatků sedmi žárových hrobů.¹ Sama skutečnost, že zde v traťové poloze „Dřínky“ byla v nevelké vzdálenosti od sebe zjištěna existence sídlištních i hrobových nálezů pocházejících přibližně z téže doby (z jednoho kulturního období), je velmi významná a předurčuje naleziště pro systematický archeologický výzkum zaměřený tematicky ve smyslu aktuálních vědeckých postulátů, neboť obdobné dvojice k sobě patřících nalezišť z doby římské známe na Moravě dosud jen v několika málo případech.²

Hlavní zásluhu o to, že výzkum na jmenovaném nalezišti byl zahájen v létě 1972, má dlouholetý znatel lokality profesor PhDr. V. Hrubý, DrSc., přednosta prehistorického oddělení Moravského muzea v Brně, známý svou bohatou archeologickou výzkumnou činností ve středním Pomoraví. Je mi proto milou povinností poděkovat mu za veškeré poskytnuté informace a rady i za konkrétní přátelskou pomoc při realizaci první etapy výzkumných prací v terénu v roce 1972, o nichž zde podávám předběžnou zprávu.

Lokalita

Zkoumaná lokalita se rozkládá na polích v trati „Dřínky“ asi v poloviční vzdálenosti mezi obcemi Hluk a Dolní Němčí, na severním břehu říčky Okluky

¹ Základní zprávy podal *A. Zelmitius* ve Sborníku velehradském N. ř. č. 4 (1933), 32; č. 5 (1934), 26—28; č. 8 (1937), situační náčrt na str. 33. Další údaje resp. registrace nebo vyobrazení jsou u *I. L. Červinky* (Anthropologie XIV, Praha 1936, 114, 128), *K. Hanáka* (Sborník velehradský N. ř. č. 9, 1938, obr. na str. 28), *E. Beninger*a (Vorgesichte der deutschen Stämme II, 1940, 679) a u *V. Hrubého* (Z pravěku středního Pomoraví, 1948, 35, 44).

² Tuto skutečnost vyzvedl *Jan Pavelčík* při popisu lokality v kolektivním soupisovém díle, vydaném pod názvem „Přehled nejvýznamnějších archeologických lokalit Gottwaldovského kraje, díl I“ gottwaldovským muzeem v r. 1957 (str. 115 n.). Srov. též *R. M. Pernička*, Moravská pohřebiště doby římské, SPFFBU E 10 (1965), 166 n. a obr. 4.

a na sever od silnice spojující jmenované obce. Terén zde tvoří protáhlé údolí s povlovnými svahy, orientované v zásadě severojižně a protékané malým regulovaným bezejmenným potůčkem ústícím do Okluk. Zvlněné svahy údolí stoupají strměji od potůčku k severozápadu, povlovněji k východu; terén při silnici na východním (levém) břehu potůčku je téměř rovinatý a podle svědectví místních občanů byl před provedením regulace a drenáže značně bahnitý. K celému tomuto prostoru se vztahují též traťová označení „Zadní dřínky“ a částečně i „Pajzarůvka“ nebo „Paksarůvka“.

Topografickou situaci místa znázorňuje částečně tabulka XXIII. Na horním snímku fotografovaném v červenci 1972 ještě před žněmi je pohled na terén od VVJ; v popředí je veliké světlé pole oseté obilím, za ním již na pravém břehu potůčku je tmavé pole s kukuřicí. Obě pole jsou od jihu lemována silnicí směřující do Hluku. Údolí se zvedá směrem vpravo (k severu), jeho vyšší část je již mimo záběr. Spodní snímek pořízený začátkem září zachycuje nižší část údolí téměř z opačné strany (od SZ). Vpředu je zde pole s kukuřicí a rýhu potůčku prozrazuje pouze ojedinělá skupinka stromů. Za tím je velké pole nyní již podmiřnuté a přibližně ve středu zobrazené části pole se prostírá pravděpodobně i centrum levo-břežní osady z doby římské, o níž promluvíme později.

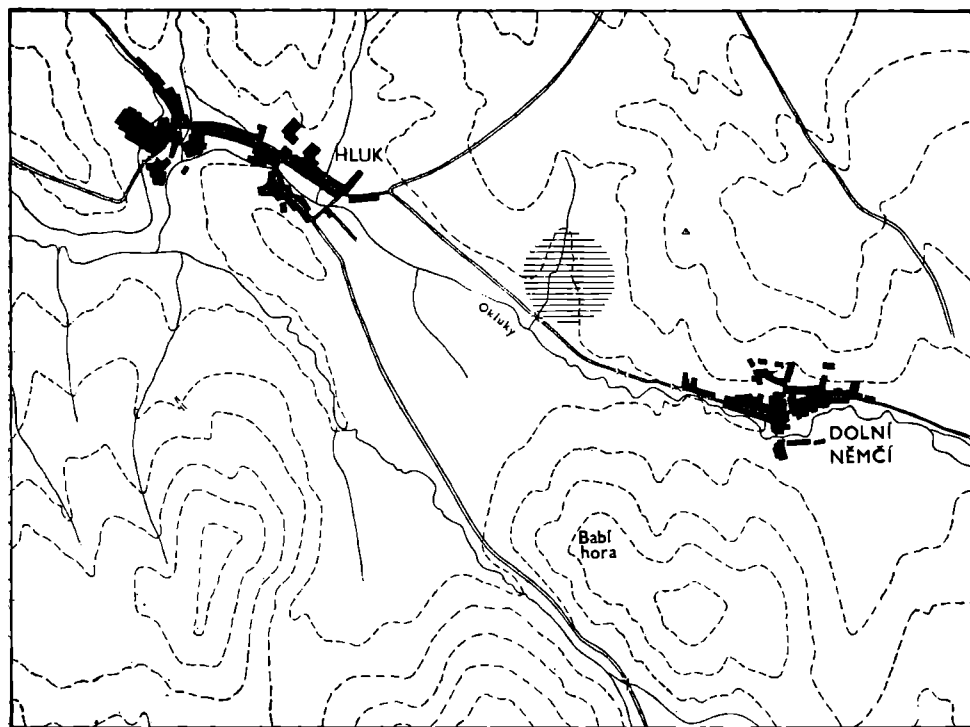
Z dosavadních průzkumů a nálezů vyplývá, že sídliště z doby římské bylo na obou březích bezejmenného potůčku tvořícího dnešní katastrální hranici a tedy na styčném okrajovém území katastrů Dolní Němčí (východně od potůčku) a Vlčnov (severozápadně od potůčku).³ Dosahuje-li lokalita v jižním směru za trasu silnice až téměř k říčce Okluky, jak napsal J. Pavelčík (srov. pozn. 2) nebo v jihozápadním směru až na katastr obce Hluku, nelze zatím spolehlivě prokázat. Otevřenou otázkou je vůbec celkový plošný rozsah sídlištní lokality, který může být zjištěn teprve v průběhu systematického terénního výzkumu. Předběžný hrubý odhad rozsahu tohoto sídliště je znázorněn šrafovanou plochou na plánu obr. 1.

Mateřské pohřebiště bylo pravděpodobně situováno ve vzdálenosti asi 300 až 400 m na severovýchod od sídliště. I když tehdejší výzkum provedený v roce 1933 po odvodnění pozemků A. Zelniusem a J. Koželuhou byl v uveřejněné zprávě fixován uvedením parcelního čísla (kat. území Dolní Němčí, parcela č. 28/4),⁴ není dnes po zcelení pozemků ve velké výměře snadné stanovit přesné místo jejich výzkumu již také proto, že původní parcely „Dřínky“ byly poměrně úzké a velmi dlouhé. I v tomto případě bude muset dosavadní předpoklady ověřit budoucí sondáž, při níž bude nutno přihlédnout též ke svědectví místních občanů.

V této zprávě, která nemá za úkol podrobněji zpracovat starší nálezy pocházející ze zkoumaného prostoru, uvádím jen základní data o oněch starších hrobových nálezech. Z literatury uvedené v prvé poznámce vyplývá, že v srpnu 1933 se podařilo odkrýt 7 žárových hrobů, z nichž nejméně dva hroby byly popelnicové (hroby č. 3 a 4) a dva hroby byly s největší pravděpodobností jámové bez popelnice (hroby č. 6 a 7, obsahující pouze „přepálené kůstky“). Charakter zbylých tří hrobů (hroby č. 1, 2 a 5, v nichž byly nalezeny jen „stěpy“ nebo „střípky“) nelze ze stručných záznamů jednoznačně určit. Za zmínku stojí, že při tomto

³ Jde o nějzazší jižní výběžek vlčnovského katastru, velmi vzdálený od vlastní obce Vlčnov.

⁴ Plánek, uveřejněný ve Sborníku velehradském v ročníku 1937 (N. ř. č. 8, str. 33) bez autorského označení, není po situační stránce dosti srozumitelný a je kromě toho bohužel bez měřítka.

Obr. 1. Hluk-Dolní Němčín, okr. Uherské Hradiště.

Situační plánec; poloha sídliště z doby římské vyznačena šrafováním. (Kresba: A. Šik)

výzkumu byly v humusové vrstvě nalézány ojedinělé střípky neolitické keramiky, blížeji kulturně neurčené.

Ve sledovaném prostoru jde ve skutečnosti o dvojici blízkých a vzájemně souvisejících lokalit z doby římské. Ve smyslu dosud vžitého označování archeologických lokalit podle polohy na katastrálním území obcí je to sídlištní lokalita Vlčnov-Dolní Němčín a pohřebiště na katastru obce Dolní Němčín. Při nepravidelné rozloze katastrálních území však tento způsob evidence lokalit leckdy neodpovídá geografickému hledisku, podle něhož — a konec konců přesněji — je třeba uvedené sídliště označit jako lokalitu Hluk-Dolní Němčín.⁵

Kromě osídlení z doby římské byly na lokalitě nebo v jejím blízkém sousedství zjištěny též nálezy jiných archeologických kultur. Mladoneolitické nálezy (kera-

⁵ Je u nás totiž známa celá řada archeologických lokalit ležících blízko jedné obce, ale patřících do katastru obce jiné. Jako markantní příklad z Moravy uvádím sídliště z doby stěhování národů narušené hliníkem v bezprostřední blízkosti Otznic, které však patří ke katastru Lovčiček. V neprospěch tradičního označování lokalit mluví i skutečnost, že občas dochází k úpravám a změnám rozsahu katastrálních území, v novější době též správním spojováním obcí. Při perspektivním numerickém kódování bude třeba dát přednost fixování lokalit podle zeměpisných souřadnic, jako se už děje v geologii a příbuzných disciplínách. Zkoumaná lokalita mezi Hlukem a Dolním Němčín má přibližně 17°34' východní délky a 48°59' severní šířky.

mika a kamenná industrie kultury s moravskou malovanou keramikou) uváděné např. J. Pavelčíkem⁶ potvrdil i náš výzkum v roce 1972. V místech blízko silnice Hluk—Dolní Němčí (na sever od ní a přibližně východně od mostku silnice přes bezejmenný potůček) byly podle informace V. Hrubého nalezeny doklady kultury se šňůrovou keramikou (sekeromlat aj.). Jde stále ještě o trať „Dřínky“, ale výsledky terénního výzkumu z roku 1972 nasvědčují, že místo těchto eneolitických nálezů již leží mimo vlastní areál osady z doby římské. Z dalších období je pak zastoupena až kultura laténská zlomky typické keramiky, které při povrchovém průzkumu naleziště získal J. Pavelčík (srov. pozn. 6). Při našem výzkumu byl keramický materiál tohoto druhu pozorován pouze zcela výjimečně. Z nálezů jiného druhu jsou v literatuře evidovány dvě stříbrné římské mince z císařského období, zhotovené za císaře Elagabala a Gordiána III., tj. v první polovině III. století n. l. (srov. pozn. 6). E. Pochitonov došel k názoru, že bezpečný je pouze původ denáru Gordiána III. (238—244), jehož nálezové okolnosti uvedl v příslušném registru slovy „1927 na sídlišti v Dřínku, při orbě“, zatímco Elagabalův denár byl zaměněn s nálezem z Veletin na Uherskobrodsku.⁷

Nynější obraz nepřilíší četného zastoupení archeologických kultur na naší lokalitě mohou ovšem v tom či onom ohledu změnit výsledky dalšího výzkumu, neboť dosavadní poznatky se ve skutečnosti opírají jen o nevelký počet dokladů. Nejméně určité je při tom zastoupení kultury se šňůrovou keramikou, protože v tomto případě by mohlo jít o pouhý ojedinělý nález bez dalších souvislostí. Keramické nálezy kultury s moravskou malovanou keramikou a kultury laténské naproti tomu nasvědčují, že lze očekávat odkrytí dalších stop sídlištních komplexů z obou období.

Archeologické nálezy pocházející z lokality — kromě zmíněných mincí — jsou uloženy v Moravském muzeu v Brně, ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti, v Muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě a v oblastním muzeu v Gottwaldově-Malenovicích. V popředí zájmu byly zpravidla nálezy související s osídlením v době římské; samotná sídlištní lokalita z této doby, ač známa jistě již dříve, byla v odborné literatuře při nejmenším alespoň registrována od roku 1936 počínaje I. L. Červinkou.⁸ K poznání lokality značně přispěl V. Hrubý, Jan Pavelčík a částečně i J. Král,⁹ početné keramické doklady odtud využil též autor tohoto článku.¹⁰

⁶ Viz soupisová práce citovaná v poznámce č. 2, str. 116.

⁷ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, Praha 1955, regesta č. 1096, 1097 a 1136 na str. 251 a 258, všechna uvedena pod katastrální obcí Vlčnov.

⁸ I. L. Červinka, *Anthropologie XIV*, Praha 1936, 111, 112, 114, 128 (obdobné záznamy jsou též v jeho rukopisné práci chované v AÚ ČSAV v Brně). Lokalitu zaregistroval později i E. Beninger v r. 1940, op. cit. 676.

⁹ V. Hrubý, *Historica Slovaca V-1947* (1948), 128, obr. 1—9; *týž*, Z pravěku středního Pomoraví, 1948, 35, 36, 44 a obr. na str. 36. Jan Pavelčík, dílo cit. v poznámce 2, str. 115—117; *týž*, PVM II (1961), 158. J. Král, *Přehled výzkumů AÚ ČSAV Brno 1958* (1958), 104.

¹⁰ R. M. Perníčka, SPFFBU E 3 (1958), 56; *týž*, Tera sigilata z Vlčnova, SPFFBU E 7 (1962), 33—41, obr. 1—7; *týž*, Římskoprovinciální keramika v moravských nálezech, SPFFBU E 8 (1963), 52, 53, 54, 55, 56 a 57; *týž*, Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren, Brno 1966, str. 58, 59, 71, 87, 88, 90, 149 a více vyobrazení na řadě tabulek od tab. XX po LXII.

Výzkumná etapa 1972

Základní podmínky pro terénní výzkum lokality jsou v tom smyslu příznivé, že celá lokalita včetně svého okolí (ovšem kromě silnice) je volně přístupnou a nezastavěnou otevřenou plochou. Časové omezení je dáno pouze zemědělským využitím, jež odkazuje výzkum na dobu po žních a po sklizni zemědělských plodin. V budoucnu by bylo možno alespoň v některých letech provést výzkum ve větším rozsahu, jestliže by byla dočasně vyňata část půdy ze zemědělského používání.

Půdní podmínky na lokalitě

Půdní podmínky na lokalitě známe dosud jen v omezeném rozsahu. Terénní kryt krajiny tvoří humusová vrstva proměnlivé síly, která bude pravděpodobně většinou asi půlmetrové síly nebo mocnější. V místech třetí sondy z r. 1972, kde jsme odkryli první sídlištní objekty, byla humusová vrstva silná průměrně okolo 60 cm, místy podloží nepravidelně jamkovitě klesalo, ojediněle až do hloubky přes 100 cm. Směrem k silnici mocnost humusové vrstvy výrazně klesá, v první a druhé sondě činila většinou jen asi 20 cm (max. rozdíly ± 5 cm). Na ploše odkryté výzkumem v r. 1972 jsme zjistili podloží z barevných slínů, přesnější charakterizace podloží i jeho zviněného povrchu však není možná bez odborné geologické expertízy.

Dílejší poznatky k situaci v místech objevených žárových hrobů vyplývají alespoň částečně ze Zelnitiových poznámek a z údajů na plánek.¹¹ Podloží zde tvořila žlutka („žlutice“, „žlutá celina“), převrstvená humusovitou vrstvou silnou 45 cm či více. Při výkopu tehdy narazili na obsah hrobů v různé hloubce od 20 do 53 cm (aritmetický průměr je 39 cm); vztah hrobových jam k podloží však nebyl zaznamenán, takže nevíme, zda a jak mnoho zasahovaly do podloží.

Úkoly výzkumu v roce 1972

Výzkum v létě 1972 byl zahájen jako první etapa víceletého výzkumu se vším, co takovou počáteční etapu doprovází. Protože výzkum musel být zahájen až po žních a nemohl trvat déle než 4—5 týdnů (probíhal v době od 14. srpna do 14. září 1972), bylo třeba pro první etapu vytknout úměrné úkoly, totiž vybudování pracovní základny, stanovení systému kartografické dokumentace a sondážní výzkum na lokalitě spojený s povrchovým průzkumem.

Pracovní základna

Pracovní základnou se stala skládací dřevěná bouda, postavená v rožku velké polní parcely u silnice na samém okraji orné plochy. Zmiňuji se o tom jen proto, že po delším používání na různých místech byla bouda v dosti špatném stavu a že její úprava (zvláště poškozené podlažní konstrukce a střechy) si vyžádala většího počtu pracovních hodin. Pro ochranu proti povětrnosti jsme její vnější stěny obložili dehtovou lepenkou. Svépomocně se pak podařilo vybudovat i přiléhající přístřešek (původně otevřený, později uzavřený); velkou zásluhu na tom

¹¹ A. Zelnitius, Sborník velehradský N. ř. č. 5 (1934), 26—28. Plánek byl uveřejněn izolovaně v téměř časopisu v r. 1937 (srov. poznámku č. 4).

má materiálová pomoc MNV a. n. p. Sport v Hluku, o níž se zasloužil především člen MNV s. Josef Kašpara, kterému na tomto místě srdečně děkuji.

Dvouprostorová základna (srov. tab. XXIV nahoře) zlepšila pracovní podmínky pro provádění archeologického terénního výzkumu. Bylo možno vyhradit jeden prostor jako polní kancelář pro potřeby vedení a dokumentace výzkumu a druhý prostor ponechat pro dělníky a uložení pracovního náradí. Pro malou výměru prostorů není ovšem ani tento stav dostatečný a perspektivně bude nutno usilovat o rozšíření užitečného prostoru minimálně o jednu uzavřenou skladovací plochu.

Systém kartografické dokumentace

Pro výzkum lokality byl po dobrých zkušenostech z jiných výzkumů zvolen jednotný systém kartografické dokumentace opírající se o pravoúhlou síť souřadnic. Tento systém byl v dokonalé podobě realizován při výzkumu na Pohansku u Břeclavě, kde byl již v roce 1959 celý velkomoravský opevněný areál včetně nejbližšího okolí v rozsahu jednoho km² podrobně topograficky zaměřen a vyneseno v měřítku 1 : 1000 na mapových listech (odpovídajících jednotnému souřadnicovému systému i orientaci novějších map většího měřítko); plocha byla potom rozdělena na hektarovou síť, signalizovanou v terénu stabilními body jako průsečíky linií této sítě. Pomocí stometrového ocelového pásma lze pak snadno hektarová pole rozdělit na požadovanou hustší síť, jež je vodítkem pro výkopové práce i jejich dokumentaci. Na Pohansku se zásadně používá dělení na pole („čtverce“) o rozměrech 5 × 5 m, označovaná číselně podle jednotného způsobu.¹² Uvedený systém kartografické dokumentace jsem v jednodušší formě aplikoval v roce 1963 při výzkumu žárového pohřebiště z doby římské u Šitbořic, kde nebylo možno stabilně signalizovat opěrné body sítě v terénu pro jeho trvalé zemědělské využití a proto ani nebylo možno dodržet jednotnou orientaci podle světových stran. Východiskem se stal polní křížek v bezprostřední blízkosti výzkumu jako základní středový bod sítě a jeho spojnice s druhým pevným bodem dala základní záměrnou osu sítě; prodloužením záměrné osy a proložením kolmice ve středovém bodu byla celá plocha rozdělena na čtyři sektory, dělené ještě dále na arová pole 10 × 10 m, která byla zase rozdělena na 25 čtverců o ploše 2 × 2 m.¹³ Tato zjednodušená aplikace jednotného systému kartografické dokumentace se v praxi velmi dobře osvědčila, usnadnila provádění výkopových prací i jejich dokumentaci a umožnila návaznost výzkumných etap prováděných v různých letech.

Situace výzkumu v Hluku-Dolním Němčí je proti šitbořickému případu o to obtížnější, že zde není v bezprostřední blízkosti osady z doby římské kartograficky fixovaný pevný bod. Proto bylo nutno zvolit ještě jednodušší variantu popsaného systému, při níž se bohužel nelze vyhnout délkovému měření na větší než stometrové vzdálenosti.

Hlavní záměrná osa je spojnici dvou pevných bodů, z nichž alespoň jeden je poměrně blízko lokality, a je volena tak, aby excentricky protínala předpokládanou rozlohu osady z doby římské, protože příznivější řešení nebylo možné. Tato osa má zhruba směr JZ—SV. Jejím výchozím bodem na JZ je polní křížek stojící na jižním okraji silnice Hluk-Dolní Němčí nedaleko mostku a naší pracovní zá-

¹² F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, Velkomoravské pohřebiště u kostela — Archeologické prameny z pohřebiště, Brno 1971, str. 7 a 16 n.

¹³ Nepublikovaná nálezořá zpráva o výzkumu žárového pohřebiště z doby římské u Šitbořic (okr. Břeclav), uložena na katedře historie filozofické fakulty UJEP v Brně.

kladny (je viditelný na horním obrázku na tab. XXIV), který je dostupnější než druhý bod (vzdálený bod triangulační sítě). Záměrná osa dělí plochu na dva sektory A (na SZ straně od osy) a B (na JV straně od osy). Přesné určení míst je možné změřením délky ve směru záměrné osy od jejího výchozího bodu a změření šířky v kolmém směru od této osy; při číselném označování je vždy uváděn délkový rozměr na prvním místě.¹⁴

Sondážní výzkum

Sondážnímu charakteru počáteční fáze výzkumu lokality odpovídá vyměření prvních sond jednoduše podél záměrné osy v sektoru A. Po vynesení pomocných bodů jsme vytyčili tři sondy dlouhé 10 m a 2 m široké tak, že se jejich jihovýchodní podélné strany kryly s linií záměrné osy.

První sonda byla od výchozího bodu vzdálena 50 až 60 m (plocha 10 × 2 m, tj. 20 m²). Počátek odkrývání byl zde stejně jako všude jinde na poli ztížen nutností odstranit velké a zcela ztvrdlé bloky ornice, které na povrchu pole zůstaly po hrubé podmítce. Po odklizení mělké ornice bylo barevné slínové podloží (žlutookrová slínovice, místy červená) dosaženo v hloubce asi 20 (v JZ polovině sondy) až 25 cm (SV polovina sondy). Přes pečlivý postup jsme z ornice získali pouze ojedinělé hrudky vypálené mazanice, které se na tato místa mohly při polních pracích dostat i ze vzdálenějších míst.

Druhá sonda stejného plošného rozsahu byla vzdálena 100 až 110 m od výchozího bodu záměrné osy. Situace byla shodná se situací v první sondě, pouze síla ornice byla poněkud jiná. Podloží bylo většinou v hloubce 20 cm, při JZ okraji jen 15 cm, na SV konci sondy 25 cm.

Třetí sondu jsme původně vyměřili ve stejné velikosti jako předchozí sondy, ve vzdálenosti 140 až 150 m od výchozího bodu záměrné osy. V průběhu výkopových prací se záhy projevila odlišná situace jak větší silou humusové vrstvy, tak i prvními nálezy keramických střepů aj. Nálezový materiál z prvé a druhé dvaceticentimetrové vrstvy ornice jsme s ohledem na hlubokou orbu většinou neoddělovali. Vrstva humusu 0—40 cm obsahovala početné zlomky vypálené mazanice, keramické střepy včetně typických dokladů neolitické kultury s moravskou malovanou keramikou a dokladů z doby římské (v povrchové vrstvě bylo i několik recentních střepů) a dva kusy kamenné industrie. Z humusové vrstvy od hloubky 40 cm po podloží pochází další hrudky mazanice, úlomky zvířecích kostí, další dva kusy kamenné industrie a obdobné fragmenty keramiky, ale i nožka neolitického keramického idolu (tab. XXVIII:1). Při zarovnání na horní úroveň slínovitého podloží se v délce sondy 141—146 m rýsoval šikmo příčně jdoucí tmavý pruh. Během dalšího vybrání se však ukázalo, že jde pouze o mělké zahloubení při severozápadní stěně sondy a příčný žlábek drenáže.

S ohledem na první pozitivní výsledky jsme pak třetí sondu v sektoru A postupně prodlužovali a rozšiřovali (tab. XXIV dole), až byla prozkoumána plocha 20 × 10 m (označení A 140—160/0—10) s dílčím přesahem na SV straně. Není účelem této předběžné zprávy, aby podrobně popisovala situaci a průběh celého odkryvu a proto se omezím jen na důležitější poznatky.

V severovýchodní polovině prozkoumané plochy byly odkryty dva zahloubené

¹⁴ Označení sondy A 140—150/0—2 tedy znamená, že je to sonda rozměrů 10 × 2 m v sektoru A, vzdálená 140 až 150 m ve směru záměrné osy od výchozího bodu měření a ležící v šířce 0 až 2 m (kolmo na záměrnou osu).

sídlíštní objekty (O 1, O 2) a okrajová část dalšího objektu, který už nemohl být prozkoumán, protože pokračoval za hranici otevřené plochy. U severního rožku otevřené plochy jsme dále zjistili jamkové ohniště (J 1) a dvě kúlové jamky (K 1, K 2).

Oba odkryté zahloubené sídlíštní objekty patří mladší době římské. Jejich funkce zatím není zcela jasná, ale patrně šlo o užitkové objekty kryté pouze lehkou konstrukcí, neboť kúlové jamky nebyly zjištěny. Zahloubená část většího objektu O 1 měla na úrovni podloží maximální rozměry 478 × 308 cm; má přibližně oválný půdorys s delší osou orientovanou zhruba ve směru Z—V (tab. XXV nahoře), převážně strmé stěny a v hloubce okolo 60 cm pod úrovní podloží ploché dno z tvrdé žlutavé masy neznámého původu, jež bude muset být podrobněji zkoumáno. Přibližně uprostřed bylo kruhové ohniště o průměru okolo 80 cm. Tmavý humusovitý zásyp obsahoval početné střepy hrubší užitkové keramiky z mladší doby římské a značné množství zvířecích kostí. Z keramických tvarů je kromě jiného zastoupena pečlivěji pracovaná menší hluboká mísa bikonické stavby s odsazeným dnem (tab. XXVII:3), řada zlomků hrubších hrncovitých tvarů esovitého profilu (např. tab. XXVII:9) a zvláštní nízká varianta esovitě profilovaného hrnce s členěným okrajem (tab. XXVII:6), kterou jsme označili jako hrnčecek hluckého typu.

Menší objekt O 2 měl zahloubenou část nepravidelného půdorysu s maximální šířkou 195 cm a byl jen mělce zapuštěn do podloží; stopy ohniště nebyly zjištěny. Také v tomto případě jsme z humusovitého zásypu získali dosti početný keramický materiál a zvířecí kosti. Nálezově bohatá však byla svrchní vrstva třetího již zcela neprozkoumaného sídlíštního objektu (vrstva nad úrovní podloží), z níž kromě běžného materiálu pochází i kusy jeleních parohů.

Keramické nálezy pocházející ze zásypů datují všechny tři menší jamkové objekty rovněž do doby římské. Jamkové ohniště J 1, ležící asi pět metrů na sever od objektu O 1, mělo elipsovité půdorys o rozměrech 110 × 80 cm a dosahovalo maximální hloubky asi 35 cm pod úrovní podloží. Ve spodní vrstvě jeho zásypu byly dva střepy z doby římské (zdobené nehtovými vrypy) a fragment zvířecí čelisti. Těsně u ohniště jsme zjistili kúlovou jamku K 1 zapuštěnou asi 45—50 cm do podloží, z jejíž výplně pochází dva malé střípky z doby římské. Výplň menší a podstatně mělčí kúlové jamky K 2 (situované přibližně uprostřed mezi objekty O 1 a J 1) obsahovala dva zlomky hrubého hrnce esovitého profilu z mladší doby římské. Účel obou kúlových jamek snad objasní otevření další plochy v příští etapě výzkumu.

Zvláštní otázkou je zvlněný povrch podložní vrstvy, pozorovaný místy v jihozápadní části otevřené plochy. Při hloubení po úroveň podloží rýsoval se zde někdy tmavý „zásyp“ až překvapivým způsobem (srov. obrázky na tab. XXV dole),¹⁵ a mnohdy i početnější keramické nálezy z vrstvy nad úrovní podloží nabízely domněnku, že jde o zahloubené objekty. Při dalším postupu se však ukazovalo, že zahloubení do podloží bylo vesměs nevelké a buď neobsahovalo vůbec žádné archeologické nálezy, nebo jen málo. Pravděpodobně jde o silně destruované pozdněneolitické sídlíštní objekty nepřilís zapuštěné až do podloží, avšak definitivní rozhodnutí bude možné teprve po konzultaci s geologem a po získání dalších poznatků na lokalitě samé.

¹⁵ Hranice tohoto „zásypu“ se však často měnila i s malým výškovým rozdílem.

Povrchový průzkum

Orientační povrchový průzkum na velkém lánu pole, na němž jsme otevřeli sondy (srov. tab. XXIII dole, pole v druhém plánu), nepřinesl valné výsledky, protože povrch pole byl po hrubé podmítce a zvláště při delším suchém období zcela nepřehledný a jen výjimečně se podařilo nalézt malé keramické střípky. Ze skromné kolekce nálezů byl pro trvalé uložení ponechán pouze úštěpek tery sigiláty a jeden poškozený střep zdobený pod dvojicí vodorovných rýh řadou příčných vrypů. Určitější obraz však poskytly roztroušené hrudky vypálené mazanice, které byly pro svou barevnost dobře viditelné a svědčily o tom, že sídlištní areál se táhne přibližně od míst třetí sondy směrem na sever v širokém pásu dosahujícím patrně až po bezejmenný potůček.

Protože jsou známy archeologické nálezy i ze svahů na opačném pravém břehu potůčku, provedl jsem povrchový průzkum i tam přesto, že tamní pole obdělávané vlácnovským JZD bylo hustě pokryto vzrostlou kukuřicí určenou pro silážování. Opakovaným sběrem jsem získal početnější nálezovou kolekci patřící výhradně době římské. Kromě keramických výrobků se podařilo nalézt i jednu poškozenou bronzovou sponu s podvázanou nožkou (tab. XXVI:1). Keramické nálezy dokládá několik zlomků římskoprovinciální keramiky (tab. XXVI:2 a 3) a větší počet fragmentů domácí keramiky s ornamentací jednoduše rytou (paralelní rýhování, zavěšené trojúhelníky, krokvice, mřížkování — tab. XXVI:4—8, 10—13), rytou hřebenovitým nástrojem (klikatka a vlnice — tab. XXVI:9, 20, 21), vrypovou (hlavně běžné nehtové vrypy — tab. XXVI:7, 15—19), plastickou (tab. XXVI:14) i provedenou technikou ozubeného kolečka (nezobrazeno). Celou kolekci doplňuje zlomek přelenu. Podle výskytu střepového materiálu lze usoudit, že pravý břeh potůčku byl osídlen hlavně na svážném terénu nad izolovanou skupinou stromků u potůčku (viditelnou na obou záběrech na tab. XXIII) a odtud směrem k silnici Hluk-Dolní Němčí a snad až za trasu silnice na pole patřící do hluckého katastru.

Závěry

Na archeologické lokalitě v prostoru mezi obcemi Hluk a Dolní Němčí jsou doklady osídlení z pozdního neolitu, z doby laténské a z doby římské. V současné době máme nejvíce poznatků o osídlení z doby římské, nejméně o osídlení z doby laténské, kde jde prakticky zatím jen o prvé stopy.

Přesto, že při dosavadních výzkumech ve střední Evropě nebylo kompletně prozkoumáno žádné barbarské sídliště z doby římské, je zřejmé, že v té době vznikaly osady živelně bez jednotčícího plánu s příznačným nepravidelným rozmístěním obytných a užitkových objektů na nepravidelně ohraničené ploše. Sondážním výzkumem v Hluku-Dolním Němčí v roce 1972 se s největší pravděpodobností podařilo — v prostoru rozšířené třetí sondy — zachytit okrajovou část osady z doby římské a tak získat jeden opěrný bod pro zjištění jejího přesného rozsahu a polohy. Dosáhnout konečného poznání v tomto směru je ovšem věcí dlouhodobého výzkumu.

Pro získání hrubého situačního obrazu lokality je směrodatný i rozptýl povrchového výskytu archeologického materiálu. Na jeho základě můžeme mluvit o levobřežní (jihovýchodní) a pravobřežní (západní) části osady z doby římské, které dnes dělí nevýrazná rýha bezejmenného potůčku, ale původně obě části

patrně odděloval pruh bažinatého terénu vzniklý kdysi postupným splavováním půdy. Nálezový materiál získaný v roce 1972 (srov. ukázky na tab. XXVI a XXVII) svědčí pro to, že pravobřežní část má relativně starší časové postavení (přibližně II. a III. století n. l.) než levobřežní část (ca III.—IV. století n. l.) a navrhuje tak pracovní hypotézu v tom smyslu, že osada vznikla původně na západních svazích údolíčka a postupně se přenášela na opačnou stranu, kde byl méně svázný terén pro osídlení příznivější. Definitivní odpověď k této možnosti existence horizontální stratigrafie na lokalitě může samozřejmě dát opět jen dlouhodobý výzkum. Zvláštní kategorií nálezového materiálu sui generis jsou hrudky vypálené mazanice, protože je zatím nemůžeme jednoznačně spojovat se žádnou ze zastoupených archeologických kultur.

Rozsah pozdně neolitické osady je dosud zcela neurčitý s výjimkou zjištění, že se tato starší osada nejméně částečně kryje s rozsahem osady z doby římské. Předběžně ji lze datovat do pozdní fáze kultury s moravskou malovanou keramikou. Ukazuje to typický nálezový materiál (srov. ukázky na tab. XXVIII) tvořený keramickým výběrem, v němž je zastoupena jemná, středně jemná i hrubší keramika typických profilů, plastických výstupků i stěpového materiálu, ale bez dokladu malované výzdoby. Časovému určení neodporuje nalezená kamenná industrie s výjimkou zlomku kopytnatého klínu, který však má povahu ojedinelého nálezu, pokud by se nevyšly další nálezy stejného kulturního zařazení.

Při pokračování ve výzkumu lokality bude nutno především získat více poznatků o osadě z doby římské a teprve potom přistoupit k sondážnímu zjišťování polohy mateřského pohřebiště. V příští etapě bude nejlépe navázat bezprostředně na rozšířenou třetí sondu z roku 1972; jakmile bude lépe poznána situace, bylo by vhodné proříznout lokalitu širším průkopem kolmým na základní zaměřovací osu.

РАСКОПКИ В ПРОСТРАНСТВЕ МЕЖДУ НАСЕЛЕННЫМИ ПУНКТАМИ ГЛУК И ДОЛНИ НЕМЧИ (Предварительный отчет об этапе 1972 г.)

Кафедра археологии философского факультета Университета им. Я. Э. Пуркине в г. Брно в 1972 г. по импульсу проф. В. Грубого, доктора наук, и под руководством автора настоящего отчета приступила к исследованию археологической местности лежащей приблизительно в середине расстояния между населенными пунктами Глук и Долни Немчи (в районе Угерске Градиште). Местность оказывается весьма удобной для тематически задуманной систематической археологической разведки, так как здесь было установлено наличие селища и места погребения лежащих близко друг друга из римской эпохи. Аналогичные пары принадлежащих к себе местонахождений из римской эпохи известны до сих пор в Моравии в незначительном количестве.

Местность известна многочисленными находками на поверхности уже несколько десятков лет. Но в специальной литературе нельзя установить, кто ее обнаружил и когда это случилось. Местонахождение распространяется к северу от шоссе соединяющего выше названные населенные пункты в протяжной долине, постепенно понижающейся в южном направлении, через которую протекает безымянный ручеек впадающий в речку Оглуку (сравни таб. XXIII). Селище из римской эпохи расположено по обоим берегам ручейка (рис. 1) и до сих пор обнаруженные находки допускают возможность, что правобережная часть селища является несколько старше. Место погребения из римской эпохи по всей вероятности находилось на расстоянии метров 300—400 к северу востоку от селища. Его наличие подтвердили в 1933 г. небольшие раскопки А. Зелни-тиуса и Й. Кожелуги, которым удалось раскрыть 7 могил с труросожжением (но исследованное место в наше время нельзя точно установить). В исследованной области кроме

того уже в 1927 г. при пахоте была обнаружена серебряная монета римского кесаря Гордиана Третьего (238—244).

Из местонахождения или его непосредственных окрестностей происходят также находки других археологических культур. Многочисленные материалы (керамика и каменные орудия) принадлежат к культуре с моравской расписной керамикой относящейся к младшему неолитическому периоду, когда здесь существовал поселок этого племени. Энеолитический период представляется только единственной находкой топора-молота из мест вблизи шоссе. Затем местность осталась долгое время без населения и лишь в период латенский осуществилось новое заселение, наличие которого проявилось лишь несколькими осколками типической керамики. Итак по всем вынешним знааниям заселение из римской эпохи является самым интенсивным.

Задачей первого этапа нашего исследования в 1972 г. было построение необходимого рабочего базиса (таб. XXIV наверху), установление системы картографической документации (ее основой является ось определенная в местности двумя неподвижными пунктами) и приступление к исследованию местонахождения. Постепенно были выкопаны три скважины в размере 2×10 м, затем расширялась третья скважина, давшая положительный результат, до размера приблизительно 10×20 м (позначена А 140 до 160/0—10; срав. таб. XXIV внизу и таб. XXV). При исследовании были разведаны два большого объекта селища, ямка очага, две ямки ковшей и верхний слой еще одного большого объекта — все из эпохи римской. Кроме того были установлены следы разрушенных объектов из конца неолитической эпохи. В многочисленных находках (таб. XXVI—XXVIII) превосходит керамика римской эпохи и эпохи младшего неолита и кости животных. Найдено также несколько экземпляров неолитических каменных орудий, единственной находкой является фрагмент неолитического глиняного идола (таб. XXVIII—1) и поврежденная бронзовая застежка с подвязанной ножкой римской эпохи (таб. XXVI:1).

В первом этапе исследования удалось приобрести многочисленный материал находок и точку опоры для более точного определения площади заселения. Самое большое количество знаний было приобретено о заселении римской эпохи. К младшей римской эпохе относятся и некоторые до сих пор очень мало известные керамические формы, находки которых вносят ценный вклад в проблематику тогдашней материальной культуры. Продолжая раскопки, научные работники будут следить в первую очередь за дислокацией объектов относящихся к селищу римской эпохи и будут исследовать вопросы функции и взаимоотношений.

Перевел Мечислав Кржжун

DIE AUSGRABUNGEN IM RAUM ZWISCHEN HLUK UND DOLNÍ NĚMČI (Vorläufiger Bericht über die Etappe 1972)

Der Katheder für Urgeschichte der philosophischen Fakultät der Jan-Evangelista-Purkyně-Universität in Brno eröffnete im Jahre 1972 unter der Leitung des Verfassers dieses Berichtes und über Anregung von Prof. Dr. V. Hrubý, DrSc., eine Ausgrabung auf der annähernd in der Mitte zwischen den Gemeinden Hluk und Dolní Němčí (Bez. Uherské Hradiště) liegenden archäologischen Lokalität. Diese Lokalität eignet sich trefflich für eine thematisch ausgerichtete systematische Terrainerforschung, denn hier wurde die Existenz einer Siedlung und eines nahegelegenen Gräberfeldes aus der römischen Kaiserzeit festgestellt und ähnliche paarweise zueinander gehörende Fundstätten aus der römischen Kaiserzeit kennen wir in Mähren nur in ausserordentlich geringer Zahl.

Die Lokalität ist aufgrund reichhaltiger Oberflächenfunde schon einige Jahrzehnte hindurch bekannt. In der Fachliteratur können wir jedoch nicht aufspüren, wer sie entdeckte und wann dies geschah. Die Fundstätte breitet sich nordwärts von der die genannten Gemeinden verbindenden Landstrasse in einem langgezogenen Tal aus, das in südlicher Richtung allmählich absinkt und von einem namenlosen, in den Fluss Okluka mündenden Bach durchströmt wird (vgl. Taf. XXIII). Die Siedlung aus der römischen Kaiserzeit dehnt sich auf beiden Ufern des Baches aus (Abb. 1), und die bisherigen Funde lassen die Möglichkeit wahrscheinlich erscheinen, dass die am rechten Ufer gelegene Siedlung chronologisch etwas älter ist. Das Gräberfeld aus der römischen Kaiserzeit lag mutmasslich etwa 300 bis 400 m nordöstlich von der Siedlung. Seine Existenz wurde im Jahre 1933 durch kleine Grabungen von A. Zelnitius und J. Koželuha bestätigt, wobei 7 Brandgräber blossgelegt werden konnten (der Ausgrabungsort lässt sich jedoch heute nicht

genau bestimmen). Im Raum der Lokalität fand man ausserdem im Jahre 1927 bei den Ackerungsarbeiten eine Silbermünze des römischen Kaisers Gordian III. (238—244).

Vom Fundort oder seiner unmittelbaren Umgebung stammen auch Funde anderer archäologischer Kulturen. Reichhaltiges Material (Keramik und Steinwerkzeuge) gehören der Kultur mit mährischer bemalter Keramik aus der jüngeren neolithischen Periode an, da hier eine Siedlung dieser Bevölkerung lag. Die äneolithische Periode ist nur durch den Einzelfund eines Axt-hammers aus Orten nahe der Landstrasse vertreten. Dann blieb die Stätte lange Zeit hindurch ungenützt, bis es erst in der La-Tène-Periode zu einer neuen Besiedlung kam, die sich bislang aber nur durch einige wenige Scherben einer typischen Keramik zu erkennen gab. Nach den bisherigen Erkenntnissen erweist sich demnach die Besiedlung aus der römischen Kaiserzeit als die intensivste.

Aufgabe der ersten Etappe unserer Ausgrabung im Jahre 1972 war die Erstellung der aller-notwendigsten Arbeitsbasis (es handelt sich eigentlich um zwei Holzbaracken — Taf. XXIV oben), die Festsetzung eines Systems der kartographischen Dokumentation (Grundlage dafür ist eine im Terrain durch zwei Punkte gegebene Achse) sowie die Einleitung der Ausgrabungsarbeiten auf der Fundstätte. Nach und nach wurden drei Sonden von den Abmessungen 2 × 10 m ausgehoben, dann erweiterten wir die dritte Sonde, die ein positives Ergebnis zeitigte, bis zu den Abmessungen 10 × 20 m (bezeichnet A 140—160/0—10 m; vgl. Taf. XXIV unten und Taf. XXV). Bei der Ausgrabung wurden zwei grössere eingetiefte Siedlungsobjekte untersucht, ferner eine Grubenfeuerstelle, zwei Pfahlgruben und die Oberschicht eines weiteren grösseren Objektes — alles aus der römischen Kaiserzeit. Ausserdem stellten wir Spuren destruiertes Objekte aus der ausgehenden neolithischen Zeit fest. Im reichen Fundmaterial (Taf. XXVI bis XXVIII) überwiegt Keramik aus der römischen Kaiserzeit und aus dem jüngeren Neolithikum, ferner Tierknochen. Einige Exemplare zeigen neolithische steinerne Werkzeuge, als Einzelfunde können das Bruchstück eines neolithischen tönernen Idols (Taf. XXVIII:1) und eine beschädigte Fibel mit umgeschlagenem Fuss aus der römischen Kaiserzeit (Taf. XXVI:1) angesprochen werden.

Bei der ersten Ausgrabungsetappe konnte man reichhaltiges Fundmaterial sowie einen Anhaltspunkt für die genauere Bestimmung der Besiedlungsausdehnung gewinnen. Die meisten Erkenntnisse erlangten wir über die Besiedlung aus der römischen Kaiserzeit. Der jüngeren römischen Kaiserzeit gehören auch einige bisher recht wenig bekannte keramische Formen an, deren Funde einen wertvollen Beitrag zur Problematik der damaligen materiellen Kultur bedeuten. Bei der Fortsetzung der Ausgrabungsarbeiten will man vor allem die Verteilung der zur Siedlung aus der römischen Kaiserzeit gehörenden Objekte verfolgen und die Fragen ihrer Funktion und ihrer Wechselbeziehungen untersuchen.

Übersetzt von Dr. Alfons Hubala